

DOI 10.32782/2786-8559/2025-11-17

УДК 378.091.12:378.22:336

Мельник Віктор Миколайович

доктор економічних наук, професор, перший проректор,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7439-1564>

Ломачинська Ірина Анатоліївна

доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6112-6884>

Євтушенко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4752-6742>

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ-ФІНАНСИСТІВ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДИЗАЙНУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

У статті досліджено сучасні проблеми і протиріччя підготовки фахівців-фінансистів у закладах вищої освіти України. Визначено проблеми політико-організаційного характеру, формування кадрового забезпечення, наступності або послідовної теоретичної підготовки. Узагальнено, що підготовка майбутніх фінансистів в Україні часто не концентрується на питаннях викладання базових фундаментальних основ фінансової науки, не враховує традиції вітчизняної фінансової науки та особливостей становлення і розвитку національної фінансової системи. Це негативно впливає на формування аналітичного та критичного мислення здобувачів та практичних навичок випускників. Досліджено моделі формування дизайну освітніх програм підготовки фахівців з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти. Визначено, що на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти освітні програми повинні формувати теоретичну базу підготовки фінансистів відповідно за сферами і ланками фінансової системи з урахуванням визначеного прикладного фокусу конкретної освітньої програми. Це у більшості випадках відповідає практиці підготовки бакалаврів з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку у вітчизняних ЗВО. Щодо другого (магістерського) рівня освіти, то виявлено проблеми з теоретичною підосновою фінансового менеджменту. Для їх вирішення запропоновано у структуру фінансового менеджменту виділити два блоки: державний фінансовий менеджмент і корпоративний фінансовий менеджмент. Узагальнено, що в умовах динамічних змін розвиток та/або зміна спеціалізації сучасного фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку не можливий без необхідного фундаментального рівня економічних та фінансових знань, без забезпечення послідовності формування теоретичної бази, аналітичних і практичних навичок.

Ключові слова: вища освіта, фахівці-фінансисти, освітні програми, дизайн, фінансовий менеджмент.

Viktor Melnyk

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Iryna Lomachynska

Odesa I.I. Mechnikov National University

Nataliya Yevtushenko

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

TRAINING OF FINANCIAL EXPERTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE: PROBLEMS AND DIRECTIONS FOR IMPROVING THE DESIGN OF EDUCATIONAL PROGRAMS

The article examines the current problems and contradictions of training financiers in higher education institutions of Ukraine. The problems of a political and organizational nature, the formation of personnel, continuity and sequence of theoretical training are identified. It is generalized that the training of future financiers in Ukraine often does not focus on the issues of teaching the basic theoretical foundations of financial science, does not take into account the traditions of domestic financial science and the peculiarities of the formation and development of the national financial system. This negatively affects the formation of analytical and critical thinking of students and practical skills of graduates. The models of formation of the design of educational programs for training specialists in finance, banking, insurance and the stock market at the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education are investigated. It is determined that at the first (bachelor's) level of the higher education educational program it is necessary to form a theoretical basis for training financiers in accordance with the spheres and links of the financial system, taking into account a specific example of a specific educational program. In the appropriate case, this corresponds to the practice of training bachelors in finance, banking, insurance and stock on the domestic market of higher education institutions. Regarding the second (master's) level of education, problems with the theoretical basis of financial management are addressed. To adopt them, we propose to allocate two blocks in the structure of financial management: state financial management and corporate financial management. It is summarized that in the conditions of modern dynamic changes, the development and/or change of specialization of a specialist in finance, banking, insurance and the stock market is impossible without the necessary fundamental level of economic and financial knowledge, without ensuring the additional formation of a theoretical base, analytical and practical skills.

Keywords: higher education, financiers, financial experts, educational programs, design, financial management.

Вступ. Питання якості вищої освіти в останні роки набуло не аби якої актуальності, що обумовлено, як внутрішніми, так і зовнішніми процесами. З одного боку, глобалізація, четверта промислова революція та цифрова трансформація змінили вимоги до робочої сили і, як результат, відбувається трансформація філософії освіти щодо розвитку soft skills, STEM-напрямів, індивідуалізації навчання, інклюзивності освіти та освіти протягом життя тощо. У результаті формується нова парадигма вищої освіти – більш гнучка, технологічна, орієнтована на суспільство. З іншого боку, створюється нове інституційне середовище її розвитку, де все більшу роль відіграють формальні і неформальні норми і правила модернізації освіти, зокрема, з'являються нові установи управління та контролю якості (наприклад, Національне агентство із забезпечення якості освіти (НАЗЯВО), Державна служба якості освіти України (ДСЯОУ)), змінюється система підготовки кадрів і формування кадрового потенціалу, зростає роль різноманіття джерел фінансування, культурно-ціннісних аспектів, інформаційного середовища, міжнародного партнерства тощо.

У контексті цього, запропоновані критерії оцінки якості освіти все більше свідчать переважно про умови для підготовки фахівців з вищою освітою, але навряд чи дозволяють оцінити у повній мірі кінцевий результат і відповісти на питання про загальний і професійний рівень більшості випускників, які отримали диплом. Для цього замало процедур відстеження працевлаштування випускників, яке, до речі, як правило, не є достатньо показовим у більшості випадків і надає вибірккову, а інколи й відверто сумнівну інформацію. Та чи можуть будь-які освітні структури, у тому числі контролюючі, здійснити перевірку з цього питання, встановивши дійсний стан справ? Слід визнати, що насправді ні, тим більше у сучасних умовах нестабільності та невизначеності.

Але в освітянських руках є потужний механізм забезпечення якості підготовки майбутнього фахівця у процесі навчання, що справляє вирішальний вплив і на його працевлаштування, і на подальшу кар'єру. Адже саме розуміння сутності свого фаху і забезпечує подальше сходження. Не сухі формулювання компетентностей і результатів навчання у освітньо-професійній програмі,

не формальна наявність силабусів або навчально-методичних комплексів, не обмін кількома студентами чи викладачами, не наявність ремонту у закладі, не красиві назви освітніх компонент, які начебто визначають унікальності та фокуси, а зміст дисциплін (освітніх компонент). Причому зміст не тільки за переліком тем, а за їх розкриттям. Не применшуючи важливості перерахованих питань, відзначимо, що не завжди вони є основними. Інакше як пояснити, що маємо не поодинокі приклади доволі непоганої підготовки фахівців у закладах з відверто низькою оцінкою саме за цими критеріями, і навпаки.

Оцінюючи якість підготовки, зокрема фінансистів, в Україні часто не концентруються на питаннях викладання базових теоретичних основ фінансової науки, від чого далі залежить формування аналітичного та критичного мислення здобувача та практичних навичок випускника. Саме через це випускники найчастіше не знають: чому ті чи інші фінансові явища і процеси відбуваються саме так, а не інакше, які причинно-наслідкові зв'язки визначають це, які зумовлені цим дії слід виконувати саме їм на конкретному робочому місці та чому.

У контексті цього важливими питаннями сучасної підготовки фінансистів в Україні є визначення проблем якісної змістовної підготовки фахівців та обґрунтування шляхів їх вирішення у контексті сучасної парадигми розвитку освіти. Цей аспект є важливим й щодо того, що розвиток та/або зміна спеціалізації фахівців-фінансистів, що характерно для сучасного ринку праці, не можливий без необхідного фундаментального рівня економічних та фінансових знань [1].

Матеріали та методи. Комплексні дослідження та дискусії щодо змісту підготовки фахівців-фінансистів у вітчизняній вищій освіті відсутні. Основним документом, що регламентує реалізацію підготовки здобувачів зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», сьогодні є Стандарт вищої освіти за відповідними рівнями освіти. Окремі питання, зокрема, наукові підходи до змісту професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту досліджували О. Пілевич [2], С. Криштанович [4]. Разом із цим, автори звертають увагу, перш за все, на педагогічні аспекти і визначають їх ідентичність зі спорідненими спеціальностями з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» (051 – Економіка) та 07 «Управління та адміністрування». Огляд вітчизняної літератури демонструє увагу науковців до аспектів трансформації змісту фінансового менеджменту у сучасних умовах (Н. Коваль й ін. [5], О. Клементєва і О. Золотарьова [6], С. Кудласенко [7]), що може бути ураховано у змісті навчальних дисциплін при підготовці фахівців-фінансистів. Утім більшість

з цих публікацій присвячено поточним проблемам практичної реалізації фінансового менеджменту або його окремим аспектам, що недостатньо для формування компетентностей успішного фінансиста у майбутньому.

Огляд іноземного досвіду [1; 8; 9] засвідчив значну увагу до фінансової освіти у закладах вищої освіти у сучасних умовах, оскільки, на думку більшості, прийняття більш фінансового мислення та отримання оперативного розуміння фінансів є життєво важливими для досягнення стратегічного успіху у будь-якому бізнесі. Більш того, професійна фінансова освіта сьогодні визначається як невід'ємна складова формування успішних лідерів сучасності, забезпечення економічного зростання та добробуту, розвитку людського та соціального капіталу тощо. Саме тому, якісну фінансову професійну освіту у сучасних умовах не можна обмежити рівнями освіти й її розвиток продовжується через навчання протягом життя.

Слід визначити, що у сучасних умовах фундаментальна фінансова освіта у закордонних закладах освіти переважно розглядається у контексті підготовки фахівців у галузі фінансів, діяльність яких спрямована на управління процесами формування, розподілу та використання фінансових ресурсів у різних сферах, де центральним є сучасне розуміння грошей. При цьому коло питань, що включається в освітні програми, тільки розширюється в результаті динамічного розвитку фінансової сфери. Поряд із цим, іншою важливою складовою є науково обґрунтована практична підготовка, яка постійно вдосконалюється, та вимагає від здобувачів і випускників високого рівня аналітичних здібностей, критичного мислення, ініціативності, відповідальності, комунікативних навичок, адаптивності до нових технологій, навичок роботи з великим масивом даних, здатності вести пошук методів підвищення ефективності й вирішувати проблеми у майбутньому. У сукупності це спрямовано на забезпечення підготовки сучасних інноваційно орієнтованих фінансистів з високою комплексною якістю, сильними практичними здібностями, адаптивністю до соціального розвитку. Відзначимо, що не зважаючи на високий рівень практико орієнтованості підготовки майбутніх фінансистів у закордонних закладах освіти, рівень взаємопроникнення фундаментальної освіти і професійного практичного навчання часто є визначальним щодо престижності та конкурентоспроможності освітньої програми для абітурієнтів, випускників, роботодавців тощо.

Метою статті є аналіз проблем та протиріч сучасної системи підготовки фахівців з фінансів у закладах освіти України та обґрунтування напрямів подальшого розвитку її змісту у контексті якісного досягнення цілей професійної фінансової освіти у соціально-економічному розвитку країни.

Результати. Для аналізу якості підготовки фінансистів в Україні означимо основні проблеми зміни змісту фінансової освіти.

Проблема перша: політико-організаційна. За цим ховається освітня політика держави, а якщо зосередитися на фінансовій спеціальності – то відсутність цієї політики, хаотичність прийняття рішень і непрофесійність їх впровадження. Різко... але... як інакше пояснити перейменування спеціальності кожні кілька років? Не встигає закінчити навчання черговий набір, як спеціальність вже по-іншому звучить... Ба навіть запис у дипломі не завжди був той, що обіцяли на вступі... Або, як це було в минулих десятиліттях, назва звучить так само, але від спеціальності частину відщипнули і вивели в окрему... За роки незалежності таких «подій» мінімум 7. Останнім часом розпочалася практика виведення у корінь назви спеціальності її складових частин. Якщо так продовжити і далі, то дозволимо собі пожартувати, що кінцева назва спеціальності буде такою: «Фінанси, бюджет, податки, видатки, фінанси підприємств, фінанси домогосподарств, страхування, банківська справа, фондовий ринок...». Трикрапка, тому що перелік можна і продовжити, і змінити, адже є низка країн, де відповідно до пануючих у них теорій деякі з наведених складових розглядаються виокремлено від фінансів. Чим керуються ініціатори цього – не зрозуміло. Інколи складається враження, що, без достатньої теоретичної підготовки у галузі фінансів, хтось ініціює впровадження побаченого в черговому зарубіжному університеті. Але ж при цьому варто було б поцікавитися: в якій країні ви були (або навчалися), чи там сформовані базові теоретичні підходи фінансової науки на основі висновків саме їхніх наукових шкіл (не кругом такі школи є, але в Україні – так), чим останні відрізняються від вітчизняних і чи ці питання бувають у нас теж не присутні, але під іншим заголовком і зі своїм обґрунтуванням? Посилання на «європейський досвід» є беззмістовним, адже можна навести низку країн та університетів Європи, де ці питання до сьогодні аж ніяк не розглядаються однаково [1]. Є також посилання на «запити роботодавців». Але давайте і тут будемо відвертими: реально ці запити в Україні поки-що поодинокі, їх обґрунтування недостатньо проаналізоване і досліджене у загальносуспільному масштабі. Чи завжди можна брати за основу думку лише окремих представників вузькопрофільних організацій і розповсюджувати її на всю широку спеціальність у всій країні? Не з'ясувавши навіть, чи автор якоїсь пропозиції має саме фінансову освіту (не кажучи про хоча б початкові дослідницькі навички), чи він просто занурившись у практику отримав досвід, але має дещо викривлене уявлення про фінанси через призму винятково своєї діяльності? У сфері фінансів це точно суперечливо.

Особливо на етапі теоретичної виучки фахівців. Але думки практиків безперечно необхідно враховувати у практично орієнтованій частині підготовки за відповідними освітньо-професійними програмами. І тоді це не викликати переименування спеціальності, але слугувати удосконаленню дизайну освітньої програм.

Інколи можна почути, що від «гри слів» у назві спеціальності мало що залежить. Категорично не погоджуємося з цим і, без наміру когось образити, стверджуємо, що її зумовлює недостатня підготовка у галузі теорії фінансів. Адже назва визначає формування теоретичних підходів, послідовність і структуру їх викладення, без яких серйозних аналітичних і практичних навичок привити студентам не вдасться. Свідомо не піднімаємо питання формування стандартів спеціальності за рівнями освіти. При цьому постійні зміни назв спеціальності тільки поглиблюють проблему і не дають об'єктивної можливості поступово упорядкувати та удосконалити стандарт.

Проблема друга: кадрова. Існують формальні вимоги щодо цього, і за акредитованими програмами наявна відповідність, яка офіційно має підтверджувати якість освіти. Але тут не про формальності, бо, як вже зазначено вище, вони лише слугують створенню умов для якісної підготовки фахівців і не обов'язково трансформуються у якість освіти. Інколи (і лише справді інколи...) вони впливають на якість освітньої послуги, її надання, але щодо якості врешті підготовки фахівців – є питання. Справа у послідовності формування теоретичної бази, аналітичних і практичних навичок. І починати потрібно саме з першого. Офіційна захопленість налагодженнями зв'язків з роботодавцями, залученням практиків не витримує у цьому контексті жодної критики, бо має бути наступними кроками у формуванні фахівця. А спершу кожен заклад самостійно повинен всерйоз перейнятися питанням формування теоретичної бази. Але хто ж може на високому рівні викладати питання теорії фінансів, грошей, кредиту, як не теоретики високого гатунку? А як же стають теоретиками високого гатунку? Варто розуміти, що це вимагає природних здібностей і забезпечується не наявністю кількох статей за останні 5 років, а тривалим індивідуальним освітнім і дослідницьким самовдосконаленням. І, що найважливіше, – безперервним. Від студентської лави і далі протягом життя. Людина має відкрити для себе теорію і почати вбирати в себе її основні постулати з початку свого формування як молодого фахівця і далі. Дуже мало відомо прикладів, коли справжніми теоретиками у якійсь галузі ставали ті, хто в юному студентстві навчався зовсім іншому фаху. Ми передбачаємо з цього приводу заперечення, засновані переважно на високій

самооцінці, і визнаємо, що незалежно від навчання певному фаху справді існують виняткові люди, різносторонні таланти, так звані самородки. Але слід до слова звернутися до тлумачного словника: винятковий – єдиний, не часто трапляється, той, що становить виняток із загальних правил; особливий, надзвичайний. Тобто не варто чекати по кілька таких на кожній кафедрі та у кожному університеті. І якщо ми таки маємо справу зі звичайними людьми, то бажано просто звернути увагу на шлях формування доцента чи професора – викладача фінансово-теоретичних дисциплін. А ось тут виникають питання, на які кожен заклад повинен без образ і притаманної у таких випадках пихатості відповісти самому собі: чи завжди ті, хто це викладає, самі мають (як умову безперервності) усі без винятку дипломи і атестати саме з фінансової спеціальності (або її складових)? Чи може часто маємо «різнобійні» дипломи про вищу освіту (усіх рівнів), кандидатський ступінь, докторський ступінь? Не кажучи вже про атестати доцента і професора (хоч там назва кафедри за атестацією не завжди показник, але ж подавалися публікації, і вони є у справах...)? Якщо викладач ще не доктор і не професор – то мова про попередні рівні і ступені... Є обґрунтована підозра, що, якби це було одним із питань рейтингування наших університетів, особливо у розрізі спеціальностей, то позиції багатьох могли б бути іншими. А якщо це розповсюдити на завідувачів кафедр фінансового профілю, які, не зважаючи на всю вітчизняну нормативно-законодавчу «еквілібристику», традиційно де-факто справляють найвищий вплив на стратегію і тактику більшості закладів освіти з розвитку спеціальності і освітніх програм у її межах? На зауваження щодо завідувачів дехто парирує, що далеко не всі заклади мають кафедри саме за фінансовим профілем. Але тоді завідувач якраз більше покладається на гаранта програми, і викладене повною мірою адресується останньому.

Якби у цьому контексті справді було усе в порядку, то давно освітянська громада через високопрофесійні доведення змусила б чиновницькі структури та деякі експертні утворення відмовитися від часто безглузвих підходів і вимог щодо методичного забезпечення. Лише один приклад: якщо у списках літератури до теоретичних дисциплін зосереджуватися на «новітніх джерелах», «англомовних джерелах» і т.д., то про якісну загальнотеоретичну підготовку фінансистів просто не може бути і мови. Адже варто нарешті відкрити секрет: в економічній науці в цілому та у фінансовій зокрема досі актуальні джерела авторства найвідоміших теоретиків старші 5 років. Більше того – часто «новітніми» можуть бути тільки репродукції і ремікси. Однак ті, кому пощастило застати відомих вітчизняних теоретиків в якості своїх учителів, добре знають – основними мають бути першоджерела. Саме на них вчать думати і аналізувати, а не на оглядових реміксах. Що

ж до іншомовних джерел, то не в кожній англомовній країні сформовано струнку теорію фінансів, на відміну від загальної економічної теорії. Це, до речі, стосується і США. Їхні автори-фінансисти ґрунтуються на різних теоретичних підходах залежно від висвітлюваного питання, і навіть у трактуванні сутності фінансів часто надають взаємно суперечливі висновки. Та й чим гірші напрацювання французької, німецької, італійської шкіл, зроблені рідними мовами? Якщо ж казати про найбільшу наближеність іноземців з висновками вітчизняних теоретиків, то, на нашу думку, саме в теорії фінансів слід вчити не англійську, а німецьку (австрійська, німецька школи, швейцарські автори) та французьку [2].

Проблема третя: наступність. Якщо ми маємо за мету отримувати високоякісних фахівців з фінансів на виході з університетів, то необхідно забезпечити чітку послідовність теоретичної підготовки на всіх рівнях. Цьому питанню хотілося б приділити більше уваги з деякими викладками з теорії фінансів.

Отже, на першому бакалаврському рівні практично усі, принаймні відомі нам, освітні програми фінансового спрямування передбачають освітні компоненти «Гроші і кредит» та «Фінанси». Вони і формують теоретичну базу підготовки фінансистів. Перша як мінімум необхідна для подальшого сприйняття фінансів як грошових відносин. А у курсі «Фінанси», природньо, спочатку надається трактування сутності фінансів (за різними підходами), фінансової системи, інші базові фінансові дефініції. Без цього здобувачу буде просто незрозумілим, про що з ним розмовлятимуть декілька років поспіль в університеті, у тому числі на заняттях з практично орієнтованих дисциплін.

Проаналізувавши більшість вітчизняних посібників і підручників за період незалежності, можна дійти висновку, що вони надають різні визначення фінансів з різних точок зору і за різними підходами, однак головним майже завжди є визначення як економічної категорії. Воно є характерним для вітчизняної школи, оскільки важливе для розуміння сутності фінансових відносин, явищ і процесів, що відбуваються у суспільстві. Ті ж іноземні школи, які переважно зосереджуються лише на операціях і прийомах їх здійснення, не завжди його використовують. Однак, необхідно зважати, що фінансові операції, різні сукупності фінансових дій і прийоми таки потребують врахування напрямів і логіки розвитку суспільних явищ і процесів.

Ми не будемо вдаватися до аналізу наукових дискусій з цього приводу, а зосередимось на кількох визначеннях, щоб відстежити спільну теоретичну платформу (табл. 1).

У цілому на базі зазначеного і формуються наступні освітні компоненти освітніх програм бакалаврського рівня – за сферами і ланками фінансової системи з урахуванням визначеного фокусу конкретної освітньої програми. При логічному і правильному

Таблиця 1 – Підходи до визначення сутності категорії «фінанси» у вітчизняній науці

Автор	Визначення
О. Д. Василик	Фінанси слід розглядати насамперед як економічну категорію, що відображає сукупність відносин, пов'язаних зі створенням, розподілом і використанням фондів фінансових ресурсів [10].
О. П. Чернявський	Фінанси – це економічні відносини щодо створення, розподілу та використання грошових фондів [11].
В. М. Опарін	Фінанси – сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання ВВП, а за певних умов – і національного багатства. Фінансова система – сукупність відносно відособлених взаємопов'язаних сфер і ланок, що відображають специфічні форми і методи фінансових відносин (фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси, міжнародні фінанси, фінансовий ринок, а також відособлена ланка – страхування) [12]. Деяко схожим є і трактування у навчальному посібнику Київського національного економічного університету [13].
В. В. Венгер	Фінанси – це одна з конкретних історичних форм економічних відносин, функціонування яких пов'язане з об'єктивною необхідністю розподілу і перерозподілу вартості ВВП з метою формування і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів для виконання функцій і завдань держави. Фінансова система – сукупність відносно відокремлених та взаємопов'язаних сфер і ланок, які відображають специфічні форми та методи фінансових відносин (централізовані фінанси, основу яких становлять державні; децентралізовані фінанси – фінанси суб'єктів господарювання (підприємств) та фінанси населення; фінансова інфраструктура – фінансовий ринок та система органів управління фінансами). [14]
Колектив авторів Національної академії статистики, обліку та аудиту	Фінанси – система грошових відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу вартості ВВП, а в певних умовах і національного багатства, з метою формування фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання і держави та використання їх на потреби розширеного відтворення та задоволення суспільних потреб. Фінансова система – це сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення (фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси, фінансовий ринок, страхування, фінанси домогосподарств, міжнародні фінанси). [15]
І. Г. Ткачук	Фінанси як вартісна категорія виражають економічні відносини з приводу створення, розподілу й використання грошових коштів і накопичень господарських суб'єктів, держави та працюючих громадян. Фінанси уособлюють ту частину економічних відносин, які зв'язані з формуванням і використанням різноманітних фондів грошових коштів. [16]
А. І. Крисоватий, Т. О. Кізима	За сутністю фінанси є об'єктивною економічною категорією, відображають сукупність економічних відносин, пов'язану із розподілом і перерозподілом ВВП, а в окремих випадках і національного багатства країни з метою формування фінансових ресурсів та створення фондів грошових коштів і їхнього використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Фінансова система – сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних сфер (узагальнена за певною ознакою складова) та ланок (відособлена складова) фінансових відносин, які мають певні особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, а також відповідний апарат управління і нормативно-правове забезпечення (фінанси суб'єктів господарювання, публічні фінанси, фінанси домогосподарств). [17]

структуруванні програми етапність і наступність теоретичної підготовки тут досягається.

Однак, на другому (магістерському) рівні, особливо в освітніх програмах, орієнтованих на управління фінансами, починаються проблеми з теоретичною підосною фінансового менеджменту. Виходячи з курсу фінанси, викладеного на першому рівні, фінансовий менеджмент логічно представляти як систему управління формуванням, розподілом та використанням фондів фінансових ресурсів усіх суб'єктів та в усіх сферах і ланках фінансової

системи... Або ж як систему принципів та методів розробки та реалізації управлінських рішень щодо формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів усіх суб'єктів та в усіх сферах і ланках фінансової системи. А далі на його базі (як загальнотеоретичній управлінській дисципліні) розвивати питання управління державними фінансами, корпоративними фінансами, тощо (викладаючи бюджетний менеджмент, податковий менеджмент (або адміністрування податків у державній сфері і податковий менеджмент – у корпоративній),

фінансовий менеджмент корпорацій, страховий, банківський менеджмент, тощо (знову ж залежно від фокусу конкретної освітньої програми). Однак, фактично під назвою «Фінансовий менеджмент» у нашій дійсності криється лише корпоративний фінансовий менеджмент. Сталося це з усім відомою і банальною причиною – запозичення зарубіжних матеріалів у далеких 1990-х роках. Вітчизняних напрацювань у цій царині не було, тому найпростішим рішенням стало копіювання підходів зарубіжних освітніх закладів. Але ж на бакалаврському рівні залишилися підходи вітчизняної фінансової школи, а на магістерському впровадили інші, забувши при цьому, що представники відповідних західних традицій (у яких за збігом обставин були запозичені управлінські ідеї) поняття фінансів та фінансової системи трактують звужено, лише на рівні корпорацій та фінансових ринків (Е. Нікбахт, А. Гроппеллі, Ченг Ф. Лі, Джозеф І. Фіннерті та ін.). До прикладу, на їхню думку фінанси – це застосування різноманітних економічних прийомів для досягнення максимального достатку фірми або максимізації загальної вартості капіталу, вкладеного у справу [18]. З цієї точки зору для них ніякої суперечності немає, і під назвою «Фінансовий менеджмент» розглядається управління саме у сфері таких фінансів – по суті корпоративних. А у нас схоже тепер це залишається проблемою лише окремих допитливих здобувачів, які інколи просять роз'яснити, чому ж ми фінансові відносини і фінансову систему бачимо в одному масштабі, а управління ними – у іншому (хоча за назвою – він мав би бути аналогічним).

Висновки. Для вирішення вигачених проблем і протиріч можна запропонувати два шляхи що удосконалення змістовної підготовки фахівців з фінансів на другому (магістерському) рівні освіти.

Перший – ми фактично залишаємо все як є у змісті підготовки магістрів, приймаємо концепцію викладання фінансово-управлінських дисциплін розрізнено, без об'єднуючої базової компоненти (корпоративний фінансовий менеджмент, бюджетний, податковий, страховий, банківський і т.д., залежно від фокусу конкретної освітньої програми). Але тоді слід уточнити назву однієї з них – не «Фінансовий менеджмент», а наприклад, враховуючи вже надане здобувачам на першому освітньому рівні трактування фінансів та у відповідності до фактичного змісту магістерської дисципліни, «Корпоративний фінансовий менеджмент» чи «Фінансовий менеджмент підприємств», чи «Фінансове управління компанією (підприємством)» як це у французькій традиції.

Другий – особисто нам імпонує більше – із передбаченням загальної базової дисципліни «Фінансовий менеджмент», на основі якої далі викладалися б, залежно від фокусу програми, інші фінансово-управлінські дисципліни: корпоративний

фінансовий менеджмент, бюджетний, податковий, страховий, банківський і т.д. (або укрупнений їх варіант – державний фінансовий менеджмент, корпоративний фінансовий менеджмент). Тоді актуалізується питання змісту цієї загальнотеоретичної управлінської дисципліни.

Як варіант, у структурі зазначеної освітньої компоненти – фінансовий менеджмент – можуть розглядатися такі змістові модулі: модуль 1. Сутність фінансового менеджменту. Державний фінансовий менеджмент; модуль 2. Корпоративний фінансовий менеджмент.

Тематика першого модуля має розпочинатися висвітленням теоретичних засад управління фінансами, історичних передумов, загальних принципів і підходів фінансового менеджменту. Після цього варто перейти до сутності державного фінансового менеджменту, його особливостей, інституційної структури, принципів, методів, морально-етичних аспектів, психологічних чинників, мотивації, корупції у державних фінансових структурах і т.д. Наступним, на нашу думку, могло б стати висвітлення концептуальних засад управління державними фінансами у різних сферах і ланках фінансової системи – бюджетного менеджменту, адміністрування податків (або державного податкового менеджменту, що з нашої точки зору майже синонімічно), митного менеджменту (у частині управління фінансовими ресурсами держави).

Тематика другого модуля передбачає розгляд концепцій і моделей корпоративної фінансової політики і корпоративного фінансового менеджменту, інструментарію стратегічного управління фінансами підприємств, теоретичних засад (на рівні загальної характеристики) управління компонентами фінансово-господарської діяльності підприємств, теоретичних засад корпоративного податкового менеджменту, бюджетування податків та податкового планування платників, концептуальні засади і специфічних особливостей банківського та страхового менеджменту.

Зазначене не є аксіоматичним змістом, а лише початковою пропозицією. Тут також можуть у другому модулі розглядатися управлінські аспекти і моделі поведінки інвесторів на фінансових ринках, деякі питання управління фінансами домогосподарств (особливо сімейних бізнесів), і т.д.. Але в цілому, на нашу думку, ця пропозиція дозволила б забезпечити наступність і структурованість теоретичної підготовки фінансистів на різних освітніх рівнях.

Таким чином, вирішення означених у статті проблем вбачаємо в обмеженні державного втручання у формування змісту спеціальності, посиленні внутрішніх кадрових вимог університетів до професорсько-викладацького складу та керівництва кафедр, структуруванні складу і змісту дисциплін фінансово-управлінського блоку.

Література:

1. Кравчук Г. Т. Підготовка фахівців з фінансів у вищих навчальних закладах розвинутих країн світу. *Фізико-математична освіта*. 2017. Вип. 2 (12). С. 94–100.
2. Ломачинська І. А. Механізм управління фінансами підприємств в умовах трансформації економіки. Одеса : Астропринт, 2011. 279 с.
3. Пілевич О. Формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту у вищих економічних навчальних закладах. Дисертація на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук. Київ : Національна академія педагогічних наук України, 2018. 356 с.
4. Криштанович С., Оленіч І., Гавриш І., Саух І., Холтобіна О. Формування професійної культури майбутніх спеціалістів із фінансів та кредиту у вищих навчальних закладах. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. 3(50). С. 477–486. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4072>
5. Коваль Н., Ткачук Л., Панасенко І. Стратегії фінансового менеджменту в умовах непередбачених коливань фінансового ринку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-68>
6. Клементьєва О. Ю., Золотарьова О. В Сучасні тенденції трансформації управлінських підходів у фінансовому менеджменті. *Економіка та суспільство*. 2016. № 13. https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/187.pdf
7. Кудлаєнко С. Тенденції розвитку фінансового менеджменту за концепціями Industry та Management 4.0. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. 320(4). С. 478–482. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-71>
8. Li X., Zuo F. Research on the Curriculum System of Finance Majors in Higher Vocational Colleges in the Context of University-Enterprise Cooperation. *Creative Education*. 2022. 13. P. 1536–1542. DOI: <https://doi.org/10.4236/ce.2022.135095>
9. Salas-Velasco M. Causal Effects of Financial Education Intervention Aimed at University Students on Financial Knowledge and Financial Self-Efficacy. *J. Risk Financial Manag.* 2022. 15, 284. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm15070284>
10. Василик О. Д. Державні фінанси України: навч. посібник. Київ : Вища шк., 1997. 383с.
11. Теорія фінансів: навч. посібник для студентів екон. спец. / За загальною редакцією Чернявського О. П., Мельника П. В., Мельника В. М. Київ : ДІА, 2000. 235с.
12. Опарін В. М. Фінанси. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. С. 796–799.
13. Фінанси: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славова. Київ : КНЕУ, 2008. 392с.
14. Венгер В. В. Фінанси: навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 432с.
15. Фінанси: навч. посібник / І. І. Пилипенко, Т. Г. Бондарук, Л. Є. Момотюк, І. С. Ігнатова. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. 467 с.
16. Ткачук І. Г. Державні фінанси: підручник. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. 510 с.
17. Фінанси: підруч. / за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : Університетська думка, 2024. 632с.
18. Нікбахт Е., Гроппеллі А. Фінанси / Пер. з англ. Київ : Основи, 1993. 384 с.

References:

1. Kravchuk H. (2017). Pidhotovka fakhivtsiv z finansiv u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh rozvynutykh krayin svitu [Training financial experts in higher educational institutions of developed world countries]. *Physical and Mathematical Education*, 2(12), 94–100. (in Ukrainian)
2. Lomachynska I. (2011). Mekhanizm upravlinnya finansamy pidpryyemstv v umovakh transformatsiyi ekonomiky [The mechanism of financial management of enterprises in the context of economic transformation]. Odessa: Astroprint. (in Ukrainian)
3. Pilevich O. (2018). Formuvannya profesiyanoi kul'tury maybutnikh fakhivtsiv z finansiv i kredytu u vyshchyykh ekonomichnykh navchal'nykh zakladakh [Formation of professional culture of future specialists in finance and credit in higher economic educational institutions]. Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences. Kyiv: National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)
4. Kryshatanovich S., Olenych I., Gavrish I., Saukh I., Kholtochina O. (2023). Formation of professional culture of future specialists in finance and credit in higher educational institutions. *Problems of theory and practice of financial and credit activities*, 3 (50), 477–486. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4072>
5. Koval N., Tkachuk L., Panasenko I. (2024). Stratehiyi finansovoho menedzhmentu v umovakh neperedbachenykh kolyvan' finansovoho rynku [Financial management strategies in the face of unforeseen financial market fluctuations]. *Economy and Society*, (62). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-68> (in Ukrainian)
6. Klementeva, O. Yu., Zolotaryova, O. V. (2016). Suchasni tendentsiyi transformatsiyi upravlin'skykh pidkhodiv u finansovomu menedzhmenti [Contemporary trends of transformation of management approaches in financial management]. *Economy and Society*, (13). Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/187.pdf (in Ukrainian)
7. Kudlaenko S. (2023). Tendentsiyi rozvytku finansovoho menedzhmentu za kontseptsiyamy Industry ta Management 4.0 [Trends in the development of financial management according to the concepts of Industry and Management 4.0]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 320(4), 478–482. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-71> (in Ukrainian)

8. Li X., Zuo F. (2022). Research on the Curriculum System of Finance Majors in Higher Vocational Colleges in the Context of University-Enterprise Cooperation. *Creative Education*, 13, 1536–1542. DOI: <https://doi.org/10.4236/ce.2022.135095>
9. Salas-Velasco M. (2022). Causal Effects of Financial Education Intervention Aimed at University Students on Financial Knowledge and Financial Self-Efficacy. *J. Risk Financial Manag*, 15, 284. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm15070284>
10. Vasylyk O. D. (1997). Derzhavni finansy Ukrayiny [State Finances of Ukraine]. Kyiv: Higher School. (in Ukrainian)
11. Chernyavsky O. P., Melnyk P. V., Melnyk V. M.. (Ed.) (2000). Teoriya finansiv [Theory of finance]. Kyiv: DIYA. (in Ukrainian)
12. Oparin V. M. (2001). Finansy. Ekonomichna entsyklopediya [Finance. Economic Encyclopedia]. Vol. 3 / S. V. Mocherny (res. ed.) and others. Kyiv: Publishing Center “Academy”. (in Ukrainian)
13. Romanenko O. R., Ogorodnyk S. Ya., Zyazyun M. S., Slavkova A. A. (2008). Finansy [Finance]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
14. Wenger V. V. (2009). Finansy [Finance]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
15. Pylypenko I. I., Bondaruk T. G., Momotyuk L. E., Ignatova I. S. (2013). Finansy [Finance]. Kyiv: DP “Information-analytical agency”. (in Ukrainian)
16. Tkachuk I. G. (2015). Derzhavni finansy [State finances]. Ivano-Frankivsk: Precarpathian. National University named after V. Stefanyk. (in Ukrainian)
17. Krysovaty A. I. (Ed.). (2024). Finansy [Finance]. Ternopil: Universytetska dumka. (in Ukrainian)
18. Nikbakht E., Gropelli A. (1993). Finansy [Finance]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)

Стаття надійшла: 25.11.2025

Стаття прийнята: 10.12.2025

Стаття опублікована: 24.12.2025